

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

КОРНІЄНКО ТЕТЯНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 336.717:336.722.8(043)

**КОМПЛЕКСНЕ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ
І ПАСИВАМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ
РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Коваленко Вікторія Володимирівна,
Українська академія банківської справи,
завідуюча кафедрою банківської справи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Сало Іван Васильович,
заслужений економіст України, професор
кафедри аналізу господарської діяльності,
статистики та маркетингу Сумського
національного аграрного університету;
кандидат економічних наук, доцент
Лукін Дмитро Анатолійович,
керуючий Сумською філією
ВАТ “БІГ-Енергія”

Провідна установа – Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки
України, кафедра фінансів і кредиту

Захист дисертації відбудеться “ ___ ” _____ 2004 р. о ___ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.081.01 в Українській
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Української
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57.

Автореферат розісланий “ ___ ” _____ 2004 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Н.Г. Слав’янська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. За роки незалежності банківська система України розвивалася швидкими темпами, докорінні зміни торкнулися не лише кількості, структури банківських установ, а і якості, різноманітності банківських послуг. Об'єктивна необхідність інтеграції у світові економічні процеси поряд із труднощами перехідного процесу для подальшого стабільного розвитку банківської системи потребують розв'язання таких проблем: нарощування капітальної бази для виконання вимог світових стандартів до банківського капіталу, збільшення частки довгострокового кредитування, запровадження систем управління ризиками, підвищення рівня кваліфікації банківських спеціалістів.

Керівний склад банків усвідомлює, що подальше успішне функціонування залежить від вибору раціональної стратегії розвитку, формування портфеля активів із врахуванням їхнього ризику, поміркованого управління витратами, орієнтації не стільки на високоприбуткові операції, скільки на ті, що приносять стабільний дохід. У цих умовах банківський менеджмент перетворюється у все більш складний технологічний процес.

В останні роки спостерігається тенденція зростання уваги до ризиків, притаманних банківській діяльності. Якщо оцінка кожного виду ризику дозволяє визначити ймовірні збитки, які понесе банк за несприятливих подій, то загальна оцінка профілю ризику банку не є простою сумою всіх наявних ризиків і пов'язана з можливими варіантами управління активами і пасивами банку.

Складність і багатогранність процесу управління банком потребує комплексного підходу, що передбачає нерозривну єдність активів і пасивів, доходів і витрат, які є взаємозалежні та взаємообумовлені. Запровадження такого підходу потребує розробки методології та інструментарію комплексного управління активами і пасивами (УАП). Інтегрований підхід до оцінки бізнес-процесів сприяє удосконаленню інформаційно-аналітичної системи банку, створенню цілісної внутрішньої нормативної бази, логічній завершеності організаційної структури банківської установи.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження визначається необхідністю удосконалення процесу управління комерційним банком для підвищення надійності, ефективності його діяльності, зміцнення конкурентоспроможності.

У теперішній час тема управління комерційним банком інтенсивно досліджується науковцями з точки зору як сутності банківського бізнесу, так і реалізації управлінського процесу. Проблеми управління активами і пасивами розглядаються в працях П. Роуза, Дж. Сінкі, А. Мороза, Л. Примостки, О. Кириченка, С. Козьменка, І. Сала, В. Коваленко, О. Васюренка, О. Лаврушина та ін.

Однак, констатуючи необхідність інтегрованого підходу до управління активами і пасивами банку, думки авторів різняться щодо змісту цього процесу, методів та інструментарію його реалізації. Мінливість зовнішнього середовища

в умовах ринкової трансформації економіки підвищує вимоги до ефективного банківського менеджменту.

Актуальність та практична значущість поставлених проблем обумовили вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення і висновки дослідження були використані при виконанні науково-дослідної теми: “Стан та перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190044204). До звіту за цією темою включено обґрунтування необхідності комплексного управління активами і пасивами банку та пропозиції автора щодо методичних підходів до побудови інформаційно-аналітичної системи банку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та розробка науково-методичних основ комплексного управління активами і пасивами комерційного банку в умовах ринкової трансформації економіки, розкриття змісту управління фінансовими потоками для реалізації комплексного управління активами і пасивами з урахуванням необхідних передумов для його впровадження.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних задач:

- визначити економічний зміст комплексного управління активами і пасивами банку;
- з'ясувати значення та сутність стратегічної складової комплексного управління активами і пасивами;
- охарактеризувати ризики, що виникають у процесі УАП та методи управління ними;
- розкрити зміст етапів управлінського процесу при комплексному управлінні активами і пасивами банку;
- визначити систему показників аналізу фінансового стану при інтегрованому підході до управління банком;
- розробити науково-методичну базу комплексного управління активами і пасивами банку;
- обґрунтувати методичні підходи до побудови інформаційно-аналітичної системи та організаційної структури банку для реалізації УАП.

Об'єктом дослідження є процес управління активами і пасивами комерційного банку.

Предметом дослідження є організація процесу комплексного управління активами і пасивами комерційного банку в умовах ринкової трансформації економіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід до процесу управління активами і пасивами комерційного банку, використаний при визначенні змісту, побудові методики УАП, визначенні профілю ризику банку, розробці рекомендацій щодо удосконалення інформаційно-аналітичної системи й організаційної структури банку. Для виконання завдань дослідження та досягнення поставленої мети були використані методи спосте-

режень (відстеження динаміки агрегатів балансового звіту, доходів, витрат); групування (при групуванні активів, пасивів, доходів, витрат); порівняння (при аналізі динаміки показників банку); SWOT-аналіз (при оцінці можливостей і загроз для діяльності банку); описувальна статистика (при розрахунку вибіркових характеристик натуральних логарифмів змін процентних зобов'язань); статистична перевірка гіпотез (при перевірці відповідності розподілу натуральних логарифмів змін процентних зобов'язань нормальному закону розподілу випадкових величин, при побудові довірчих інтервалів прогнозу); прогнозна екстраполяція (при прогнозуванні динаміки процентних зобов'язань).

Наукова новизна одержаних результатів визначається внеском автора в розв'язання актуального наукового завдання розробки теоретико-методичних основ комплексного управління активами і пасивами банку й полягає у наступному:

- суттєво поглиблено економічну суть і зміст категорії “комплексне управління активами і пасивами”;
- вперше розкрито зміст етапів управлінського процесу щодо управління грошовими потоками, показниками прибутковості, достатністю капіталу та ризиками при комплексному управлінні активами і пасивами;
- обґрунтовано відносність відповідності видів планування (стратегічного, тактичного, оперативного) до часових горизонтів, які охоплює конкретний вид планування в умовах економіки трансформаційного періоду;
- визначено завдання менеджменту щодо управління ліквідністю, достатністю капіталу, процентним, валютним ризиками при комплексному управлінні активами і пасивами для реалізації стратегії банку та отримання конкурентних переваг;
- набула подальшого розвитку система фінансових показників аналізу діяльності з точки зору реалізації стратегії УАП на основі узагальнення різних підходів до оцінки діяльності банку;
- розроблено фінансову модель планування обсягів банківських операцій, фінансових результатів, яка дає змогу будувати прогнозні баланси і звіти про прибутки та збитки на підставі сценаріїв майбутнього розвитку банківської установи;
- запропоновано методологічний підхід до планування обсягів процентних доходів і витрат на основі методу грошових потоків з використанням умов договорів та заборгованості на звітну дату;
- обґрунтовано доцільність комплексного управління активами і пасивами на основі модифікованого звіту про структуру активів і пасивів за строками;
- розроблено методичні підходи до побудови інформаційно-аналітичної системи банку, що забезпечують впровадження інтегрованого підходу до управління активами та пасивами для моніторингу, аналізу, планування показників банківської діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні та розробці пропозицій щодо вдосконалення системи управління активами і пасивами комерційного банку в умовах економіки трансформаційного періоду, що сприятиме підвищенню фінансової стабільності, ефективності діяльності банківської установи, зорієнтує її на досягнення стратегічних цілей.

Сформована в роботі система показників для оцінки фінансового стану банку може використовуватись аналітичною службою комерційного банку як у процесі планування, так і для аналізу отриманих результатів.

Розглянуті в роботі характеристики основних видів ризиків є ключовими з точки зору сучасного ризик-менеджменту і повинні враховуватись при побудові систем управління ризиками, що є актуальним завданням вітчизняних банків. Запропонована методика УАП дозволяє здійснювати поточні операції, а також планувати їх з урахуванням стану ліквідності, процентного та валютного ризиків.

Прогнозування та планування фінансового стану банку може здійснюватись з використанням фінансової моделі, яка дозволяє прораховувати альтернативні сценарії щодо залучення та розміщення коштів, можливих змін процентних ставок. Планування обсягів процентних доходів і витрат може проводитись на основі методу грошових потоків з використанням умов договорів та на основі заборгованості на звітну дату. Прогнозування агрегатів балансу банку, що знаходяться під впливом випадкових факторів, може здійснюватись з використанням мультиплікативної стохастичної моделі динаміки ресурсу.

Розроблені практичні рекомендації щодо створення аналітичної системи банку можуть бути корисні при побудові систем підтримки прийняття рішень. Реалізація пропозицій щодо удосконалення організаційної структури банку сприятиме інформаційній і структурній цілісності процесу управління банком.

Внесені автором пропозиції щодо оцінки фінансового стану позичальника – юридичної особи з урахуванням співвідношення надходжень на рахунки позичальника та суми кредиту використані при підготовці Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені в ТОВ КБ “Володимирський” (м. Суми) (довідка № 01/409 від 23.05.2004р.) та ЗАТ “ПроКредит-Банк” (м. Київ) (довідка від 29.10.2004). В ТОВ КБ “Володимирський” планування фінансового стану банку здійснюється за допомогою фінансової моделі; обсяги процентних доходів і витрат визначаються на основі методу грошових потоків з використанням умов договорів та на основі заборгованості на звітну дату; аналіз діяльності базується на системі показників, що дозволяють реалізувати цілеспрямоване управління активами і пасивами; інформаційно-аналітична система банку забезпечує реалізацію комплексного підходу на всіх етапах управлінського процесу. В ЗАТ “ПроКредитБанк” фінансова модель використовується для моніторингу відповідності фактичних показників діяльності плановим та побудови сценаріїв майбутнього розвитку банку.

Одержані автором результати використовуються у практичній роботі банківських установ та при викладанні навчальних дисциплін “Аналіз банківської діяльності”, “Банківські операції”, “Фінансовий менеджмент в банку” Української академії банківської справи.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані дисертантом особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були представлені на конференціях і семінарах. Серед них: Четверта всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2001); П’ята всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2002); Перша всеукраїнська науково-практична конференція “Розвиток фінансово-кредитної системи України в умовах трансформації” (м. Вінниця, 2003), Третя банківська конференція “Управління дохідністю в банку” (м. Київ, 2004).

Наукові публікації. Результати дослідження опубліковані у 12 наукових працях, в т.ч. 10 – у фахових виданнях, загальним обсягом 2,6 д.а.

Структура і зміст дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 193 сторінки, в т.ч. на 51 сторінці розміщені 5 таблиць, 24 додатки і список використаних джерел зі 164 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “**Науково-методичні засади комплексного управління активами і пасивами**” розглянуто еволюцію підходів до управління фінансами банку, коли ключова сфера прийняття рішень – управління активами – відповідно до зростання конкуренції та ускладнення банківських технологій була доповнена управлінням пасивами.

Стратегія УАП сьогодні переважає в банківській діяльності, але одностайної точки зору щодо визначення поняття комплексного управління активами і пасивами ще не вироблено. У результаті детального дослідження змісту та сутності інтегрованого підходу до управління банком автор пропонує визначити УАП як цілеспрямований, динамічний процес скоординованого управління активами і пасивами банку з позицій ризику та дохідності. Автором розкрито зміст етапів управлінського процесу при комплексному управлінні активами і пасивами (табл. 1).

Акцентується увага на тому, що розгляд окремих методів управління є першим етапом, який дозволяє реалізувати стратегію ефективного управління фінансовими потоками банку на основі аналізу інтегрованих показників банківського балансу. Автор наголошує на тому, що залучення депозитів і надання кредитів не належить до сфери УАП до того часу, поки не будуть позначені характеристики, що свідчать про їхній спільний розгляд і аналіз в термінах дохідності й ризику.

Зміст етапів управлінського процесу при комплексному управлінні активами і пасивами комерційного банку

	Планування	Облік	Контроль	Аналіз	Регулювання
Структура балансу	встановлення цільових параметрів відповідно до стратегічних цілей	згідно з правилами бухгалтерського обліку	додержання вимог правил бухгалтерського обліку, планової структури	розгляд динаміки, порівняння з банками своєї групи	здійснення активно-пасивних операцій, що приводять структуру у відповідність планам
Показники прибутковості	встановлення цільових параметрів відповідно до стратегічних цілей	відповідно до внутрішньої методики банку	організація системи моніторингу	розгляд динаміки, порівняння з банками своєї групи	вироблення, реалізація тактичних і оперативних дій
Достатність капіталу	визначення необхідного розміру згідно з нормативними вимогами, планами збільшення активів, профілем ризику банку	згідно з правилами бухгалтерського обліку, вимогами нормативних документів	відповідність вимогам нормативних документів	розгляд динаміки, порівняння з банками своєї групи	вироблення, реалізація тактичних і оперативних дій
Ризики	визначення стратегії, методів управління ризиками	відповідно до внутрішньої методики банку, вимог нормативних документів	організація системи моніторингу	ідентифікація, вимірювання, відповідність вибраній стратегії	реалізація прийнятої стратегії через вибір методів управління

Оскільки банк одночасно здійснює активні і пасивні операції, це означає наявність додаткових чинників, які створюють поле ризиків, що зміни в одній частині балансу впливають на іншу та інтегровані характеристики діяльності банку. Зазначається, що ризик-менеджмент є невід'ємною складовою комплексного управління активами і пасивами і безпосередньо стосується тих видів ризиків, які розглядаються як результат взаємодії активів і пасивів. Зазвичай при висвітленні ризиків, притаманних діяльності банків, робиться спроба відштовхуватись від виду ризику для співвіднесення його з певними видами активів і пасивів (операціями, інструментами), яким він притаманний. При розгляді окремих видів ризику втрачається єдність у викладенні всього поля ризиків банку, яке є наслідком різноманітних, взаємопов'язаних операцій комерційного банку. У рамках концепції УАП автор розглядає ризик як похідне поняття від кола операцій, які здійснює банк. Такий підхід дозволяє не лише відстежувати вплив конкретних банківських операцій на рівень ризику, а й робити свідомий вибір у межах прийнятої стратегії. Автор підсумовує, що при комплексному управлінні активами і пасивами необхідно зосередити увагу на управлінні ризиками ліквідності, процентної ставки, валютному, достатності капіталу.

Проведений аналіз стратегій управління банками загалом свідчить про небезпеку стратегій, які пов'язані з:

- агресивним розширенням обсягів діяльності, коли при прорахунках щодо можливостей розвитку може виникнути зворотній ефект, що негативно позначиться на життєздатності банківської установи;

- марнотратною поведінкою менеджменту, яка не проголошується керівництвом явно і виявляється наглядовими органами шляхом моніторингу та перевірок;
- розвинутістю інсайдерських стосунків, коли банки почасти виконують функцію фінансової ланки у ланцюгу споріднених структур і відповідно зорієнтована їхня стратегія. Небезпека таких банків полягає у практичній неможливості реальної оцінки їхньої діяльності через відсутність достовірної інформації про ступінь прийнятого ризику за операціями.

Дослідивши проблему визначення часових горизонтів, які повинні охоплюватись плануванням в умовах економіки трансформаційного періоду, зазначаємо складність її остаточного вирішення. На думку автора, основним при плануванні не є навіть беззастережне співвідношення часових горизонтів з видами планування (стратегічним, тактичним, оперативним), яке може змінюватись. Ключовим моментом є те, що розуміння стратегії банку та орієнтація на стратегічні інтереси повинні пронизувати всю діяльність банку: від структурної побудови банку до конкретних оперативних рішень. Стратегічні цілі повинні орієнтувати як вищий менеджмент, так і працівників нижчих рівнів. Стратегічний менеджмент надає відповідні методологію та інструментарій для вирішення проблем щодо оптимальної адаптації банківської установи до зовнішнього середовища, хоча часові інтервали, які охоплює планування в країнах, де відбуваються ринкові трансформації, є коротшими.

Протилежними стратегіями у ході вирішення дилеми “ризик-дохід” є: отримання максимального прибутку, коли діяльність супроводжується підвищеним ризиком, або стабілізація прибутків шляхом зниження до мінімуму ризиків. Автор зазначає, що конкретні прийоми управління, які використовують банки, найчастіше є комбінацією різних методів управління активами і пасивами і залежать від передбачень керівництва щодо економічних тенденцій, руху процентних ставок на ринках, валютних курсів, тобто стратегія формулюється як отримання максимального прибутку при підвищеному ризику одних операцій і його обмеженні з інших видів діяльності.

В умовах ринкової трансформації економіки при управлінні ризиками застосовуються здебільшого методи, пов’язані з управлінням грошовими потоками (диверсифікація, встановлення лімітів на операції). Методи управління, пов’язані з проведенням позабалансових операцій, дають задовільний результат в умовах розвинутих фінансових ринків.

Автором вперше визначені завдання, які стоять перед менеджментом банку, щодо управління основними видами ризиків при комплексному управлінні активами і пасивами для реалізації стратегії банку та отримання конкурентних переваг.

У процесі управління ліквідністю необхідно вирішувати такі завдання:

- забезпечувати своєчасне проведення розрахунків за зобов’язаннями;
- задовольняти попит на кредити стратегічних клієнтів-партнерів;

- підтримувати оптимальну з точки зору ліквідності та прибутковості структуру активів і пасивів;
- дотримуватися вимог щодо обов'язкових резервів, нормативів ліквідності.

При управлінні ризиком процентних ставок менеджмент банку має вирішити такі завдання:

- досягти бажаного рівня чистої процентної маржі;
- встановлювати процентні ставки з урахуванням ринкових тенденцій;
- визначати перспективні зміни структури активів і пасивів на підставі геп-аналізу та дюрації.

При управлінні валютним ризиком вирішуються завдання:

- стабілізації прибутку від валютних операцій;
- планування дохідності та витратності операцій у валюті з урахуванням прогнозів валютного курсу;
- структуризації балансу з урахуванням валютного ризику;
- дотримання економічних нормативів валютного ризику.

При управлінні капіталом перед керівництвом стоять такі завдання:

- дотримання вимог щодо капіталізації згідно з установленими нормативами;
- контроль за відповідністю розміру наявного капіталу необхідному, що визначається обсягами проведення операцій, спектром послуг, що надаються, прийнятим рівнем ризику і планами майбутнього розвитку;
- використання можливостей нарощування капітальної бази – як за рахунок зовнішніх джерел (залучення акціонерного капіталу, субординованого боргу), так і за рахунок прибутку;
- підтримання оптимального співвідношення між інвестиціями прибутку на розвиток банку та виплатами дивідендів акціонерам.

У другому розділі **“Реалізація комплексного управління активами і пасивами комерційного банку”** запропоновано конкретні процедури та інструментарій удосконалення аналізу, планування та регулювання діяльності банку.

Враховуючи, що проблема формування методологічних засад аналізу банківських активів і пасивів з позицій прийняття управлінських рішень на сьогоднішній день не вирішена, автором дисертації підкреслюється важливість того, щоб керівництво та особи, котрі приймають рішення, визначились щодо найсуттєвіших, базових показників оцінки фінансового стану і прибутковості, які необхідно постійно відстежувати та контролювати.

Початковим етапом оцінки стану банку при комплексному управлінні активами і пасивами є проведення структурного аналізу, коли зосереджуються на відносній важливості окремих видів активів і пасивів та відповідних їм доходах і витратах. Структурний аналіз проводиться для виявлення достатності рівня диверсифікації банківських операцій, визначення ступеня залежності від розвитку зовнішньої ситуації на різних сегментах ринку банківських послуг, від загальноекономічних і регіональних тенденцій тощо і дозволяє зробити попередні висновки щодо рівня ризику за операціями.

На думку автора, при проведенні коефіцієнтного аналізу складність полягає в тому, що з одного боку, необхідно окреслити систему показників, яка надаватиме всеохоплюючі і багатовимірні дані про діяльність банку, а з іншого – кількість показників не повинна бути надмірною, що ускладнить узагальнення інформації і генерацію висновків. З точки зору УАП, найважливішими показниками, що повинні використовуватись як при аналізі ретроспективних даних, так і при встановленні цільових значень у межах вибраної стратегії, належать рентабельність активів, рентабельність капіталу, мінімальна маржа, достатня маржа, чистий процентний дохід, чиста процентна маржа, середньозважені ставки дохідності та витратності, чистий спред.

Процес планування та бюджетування базується на проектах планів та бюджетів, які складаються фінансовими підрозділами у взаємодії з іншими підрозділами банку. Узагальнені плани і бюджети показують прогнозний результат банку в цілому, що порівнюється з розміром необхідного і достатнього планового прибутку, які визначаються з урахуванням бачень майбутнього розвитку банку акціонерами. Розмір різниці є показником реальності досягнення планового результату. Якщо менеджмент банку вважає, що розрив може бути покритий шляхом запровадження системи заходів щодо збільшення доходів чи скорочення витрат, то в процесі детального планування та бюджетування вносяться відповідні зміни до початкових планових звітів, які доводяться до підрозділів.

Оскільки недостатня капіталізація завжди була однією з найгостріших проблем для українських банків, то, відчуваючи тиск щодо нарощування обсягів капіталу, банки усвідомлюють необхідність довгострокового планування потреб у капіталі, які залежать від стратегічних цілей і завдань, поставлених керівництвом. Визначення розміру капіталу проводиться з урахуванням прогнозів щодо розвитку банку, запровадження нових послуг, прийнятого рівня ризику за активними і пасивними операціями, регулювання банківської діяльності. Плани щодо збільшення капіталу банку повинні представляти альтернативні варіанти для вибору оптимального, оскільки довгостроковий капітал є одним із найдорожчих джерел коштів.

Автором запропонована фінансова модель, що є інструментом планування діяльності банку, яка дозволяє будувати можливі сценарії, задаючи як змінні ті чи інші укрупнені агрегати активів, пасивів, доходів і витрат (табл. 2). Модель ґрунтується на основному бухгалтерському рівнянні, балансування моделі здійснюється через суму високоліквідних активів (al^t):

$$al^t = z^t + k^t - ap^t - an^t,$$

де z^t – зобов'язання;

k^t – капітал;

ap^t – процентні активи;

an^t – інші активи.

Фінансова модель планування діяльності банку (тис. грн.)

Вид активу		I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	Вид пасиву		I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
Високоліквідні активи		11937	12834	12954	9571	Міжбанківські депозити/кредити отримані	середній залишок	2500	3000	3167	3500
Міжбанківські депозити/кредити надані	середній залишок	2500	3000	3167	3500		% річних	18	17	17	18
	% річних	10	10	10	10	витрати	111	128	135	155	
	доходи	61	74	78	86	Кошти на рахунках СГД	середній залишок	40500	42000	43500	45000
Кредитний портфель СГД	середній залишок	75000	81167	88667	99000		% річних				
	% річних	17	17	17	18	витрати	249	258	267	277	
	доходи	3095	3373	3751	4261	Депозити фізичних осіб	середній залишок	43833	52500	61500	70500
Кредитний портфель фізичних осіб	середній залишок	21000	24000	27000	30167		% річних	16	16	16	16
	% річних	21	22	22	22		витрати	1689	2040	2435	2844
	доходи	1112	1275	1454	1647	Усього процентних зобов'язань		86833	97500	108167	119000
Усього процентних активів		98500	108167	118833	132667	Усього процентних витрат		683	809	946	1092
Усього процентних доходів		4268	4722	5283	5994	Інші зобов'язання		2000	2500	3000	3500
Портфель цінних паперів		9000	9667	10000	11000	Усього чисті зобов'язання		88833	100000	111167	122500
Основні засоби і нематеріальні активи		3850	4000	4150	4300	Усього балансовий капітал		28213	28787	29210	29778
Інші активи		2200	2800	3400	4000	Усього чисті пасиви		117047	128787	140377	152278
Резерви за операціями		-8440	-8680	-8960	-9260	Комісійні витрати		330	420	510	600
Усього чисті активи		117047	128787	140377	152278	Загальні адміністративні витрати		2430	3330	3930	4380
Комісійні доходи		1650	2100	2550	3000	Відрахування у резерви		240	240	300	300
Результат від торговельних операцій		110	195	285	375	Податок на прибуток		194	118	104	160
Усього доходів		6028	7017	8118	9369	Усього витрат		5242	6535	7682	8715
						Фінансовий результат		786	482	436	654

Продовження табл. 3

	до 31 дня				31-365 днів				> 365 днів				Усього
	Усього	у тому числі			Усього	у тому числі			Усього	у тому числі			
		ІВ	ВКВ	НКВ		ІВ	ВКВ	НКВ		ІВ	ВКВ	НКВ	
Стабільні зобов'язання	10796	8034	2762	0	46449	37710	8739	0	16942	16871	71	0	74188
Кредити та депозити інших банків	1980	1980	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1980
Стабільна частина залишків коштів на рахунках до запитання	0	0	0	0	13500	13500	0	0	0	0	0	0	13500
Строкові кошти СГД, бюджетних установ, фізичних осіб	7609	4847	2762	0	32236	23497	8739	0	720	649	71	0	40566
Субординований борг	0	0	0	0	0	0	0	0	14689	14689	0	0	14689
Кредиторська заборгованість	119	119	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	119
Зобов'язання за всіма видами гарантій та з кредитування	1088	1088	0	0	713	713	0	0	1533	1533	0	0	3334
УСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	22590	17463	4983	144	46449	37710	8739	0	16942	16871	71	0	85982
НЕВІДПОВІДНІСТЬ	3453	7989	-4473	-63	36009	32518	3491	0	-8036	-7965	-71	0	31425

На думку автора, в основі класифікації активів і пасивів за ступенем ліквідності і стабільності, відповідно, повинен бути “Звіт про структуру активів і пасивів за строками”, який являє собою розбивку активів і пасивів за часовими інтервалами залежно від строку, що залишився до погашення, тобто враховує формальні дати закінчення угод. Для використання звіту як інструмента управління ліквідністю необхідно його скоригувати шляхом:

- виділення стабільної частини в коштах до запитання;
- віднесення активів і пасивів до часових інтервалів згідно з реальними строками їх повернення/сплати;
- доповнення прогнозами щодо припливу і відтоку коштів за часовими інтервалами.

Автор робить висновок про те, що такі коригування дозволять:

- усунути протиріччя між формальною процедурою рознесення сум у звіті згідно з обліком на балансових рахунках і реальними особливостями структури активів і пасивів конкретного банку;
- перетворять звіт в інструмент прогнозування та планування ліквідності.

Ставлення керівництва до ризику передбачає розробку стратегії, яка визначає загальну лінію поведінки на ринку, характеризує політику банку, а також конкретизацію тактичних дій (вибір інструментів управління). На проти-

лежних полюсах можливих стратегій банку щодо управління ризиками знаходяться агресивна та компромісна стратегії. Автором розкритий зміст заходів щодо реалізації тієї чи іншої стратегії, а також охарактеризовані засоби її проведення при управлінні процентним, валютним ризиками, ліквідністю.

У третьому розділі **“Практичні аспекти впровадження системи комплексного управління активами і пасивами”** детально розкриваються інформаційно-аналітичний та організаційний аспекти впровадження УАП.

Автор констатує, що складнощі реалізації інтегрованого підходу до управління активно-пасивними операціями пов'язані зі створенням відповідної бази даних банку та розвинутих засобів доступу до неї. Вирішити це завдання можна при використанні єдиної методики, на основі якої буде побудована інформаційно-аналітична система банку. Хоча контрольна та облікова функції досить повно представлені в автоматизованих банківських системах, але окремі аналітичні програми, що пропонуються на сьогодні, не можуть вирішити завдання планування, аналізу та регулювання, тобто забезпечити підтримання процесу прийняття рішень.

Проведене дослідження свідчить, що вирішальним фактором труднощів із реалізацією інтегрованого підходу до управління активами і пасивами є відсутність комплексності у використанні моделей кредитної, інвестиційної, депозитної діяльності, моделей інших активних і пасивних операцій, що призначені для деталізованого планування окремих функцій підрозділів. Результати прогнозу різних моделей не пов'язані між собою, що призводить до розбалансування прогнозного балансу і неможливості подальшого аналізу отриманих результатів. Розробка комплексної моделі банку, що складається з моделей окремих фінансових інструментів і спеціальної моделі управління активами і пасивами, вирішить проблему узгодження та зведення балансу банку на основі результатів прогнозування стану окремих фінансових операцій. Передумовою створення такої моделі, як доводить дисертаційне дослідження, є розробка концептуальних та методологічних засад інтегрованого підходу до управління грошовими потоками, де проведення активних і пасивних операцій розглядалося б у нерозривній єдності.

На думку автора, комплексна модель оперує обмеженим числом найбільш істотних показників роботи банку і слугує для оцінки стану банку в цілому й відпрацьовування основних варіантів його стратегії.

Автор доводить, що умови перманентної економічної та політичної нестабільності, невизначеність макроекономічних показників диктують перевагу отримання варіантів потенційних ситуацій, а не “оптимальних” рішень, тому перспективними є розробки імітаційних моделей.

Оскільки пасивні операції є первинними відповідно до активних, вони визначають обсяги і масштаби дохідних операцій, тому нарощування ресурсного потенціалу і забезпечення його стабільності шляхом ефективного

управління пасивами набуває особливої гостроти й актуальності. У дослідженні реалізовано підхід на основі мультиплікативної стохастичної моделі динаміки фінансового ресурсу для прогнозування величини процентних зобов'язань (рис. 1).

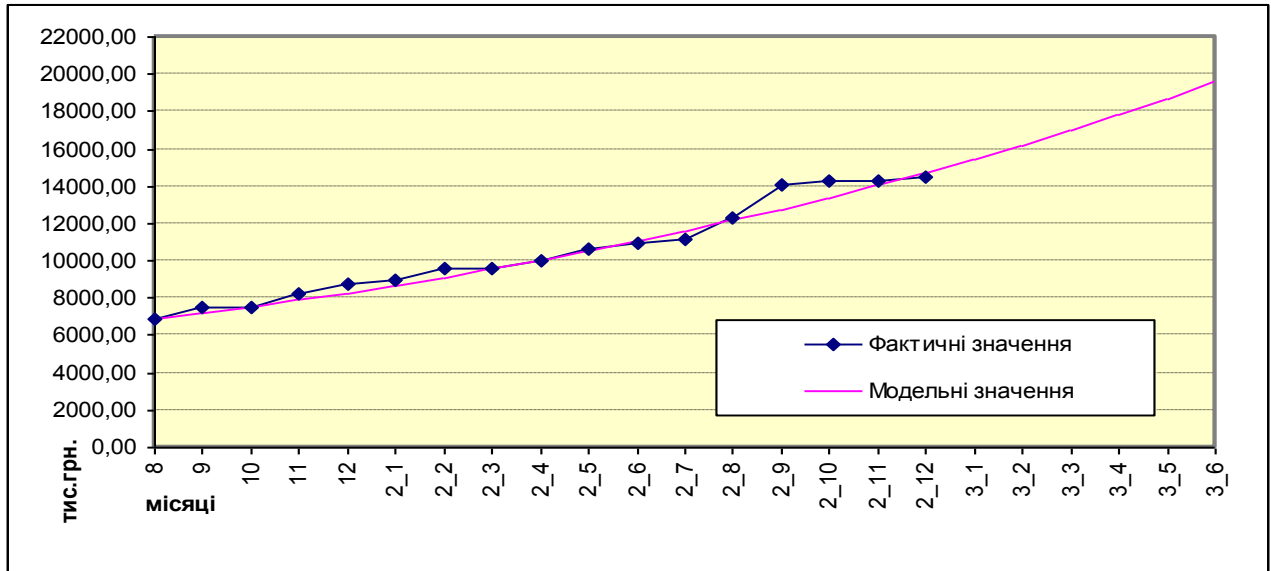

Рис. 1. Прогнозування процентних зобов'язань з використанням мультиплікативної стохастичної моделі динаміки ресурсу

З методологічним аспектом проблеми прийняття управлінських рішень тісно пов'язані питання побудови організаційної структури банку та належного забезпечення менеджменту фінансовою інформацією. Автором наголошується, що існуюча організаційна структура визначає контури проходження інформації як від низових рівнів банку до керівних органів, так і в зворотньому напрямку, що може мати вирішальне значення для ефективного функціонування системи в цілому.

Удосконалення організаційної структури сприятиме поліпшенню управління банком, кращій координації дій підрозділів, загальному підвищенню ефективності роботи. Автор зазначає, що цього можна досягти двома прямо протилежними способами:

- збільшенням витрат на створення нових підрозділів для виконання додаткових функцій та обсягів роботи (що доцільно насамперед для банків, які розвиваються);
- пошуком резервів скорочення витрат — для надмірних систем, у яких труднощі з подальшою діяльністю існуючих організаційних структур.

Автор зазначає, що ключовим моментом у процесі комплексного управління активами і пасивами є не перелік функцій, безпосередньо закріплений за Казначейством, — природно, що це питання може по-різному вирішуватись залежно від особливостей структури конкретного банку, — головним є повнота виконання необхідних функцій підрозділами банку для організації ефективного процесу УАП.

Призначення Комітету з управління активами та пасивами (КУАП) полягає у впровадженні інтегрованого підходу до управління активами і пасивами для забезпечення ефективного управління грошовими потоками, достатньої прибутковості, прийняттого рівня ризиків. КУАП вирішує комплексні проблеми, що виходять за межі компетенції окремих підрозділів, має доступ до необхідної інформації і, таким чином, забезпечує узгодженість рішень.

Таким чином, найважливішою передумовою УАП є побудова адекватної організаційної структури, яка б забезпечувала б постійну участь вищого керівництва банку в процесі прийняття рішень щодо управління активами і пасивами, а також передбачала механізми контролю за виконанням рішень, що приймаються.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і запропоновано нове розв'язання наукової задачі, що полягає у розробці теоретичних і методичних засад комплексного управління активами і пасивами комерційного банку для підвищення ефективності його діяльності в умовах економіки трансформаційного періоду.

Основні висновки дисертаційного дослідження:

1. Встановлено, що пошук ефективних засобів та інструментів управління комерційним банком обумовлений необхідністю вирішення проблем, які є актуальними на сучасному етапі розвитку банківської системи, серед яких: загострення конкурентної боротьби, зниження прибутковості операцій, необхідність нарощування капітальної бази, розвинутість інсайдерських стосунків, адаптація систем управління банком до існування в конкурентному середовищі.
2. Подано нове визначення та обґрунтування теоретичних засад комплексного управління активами і пасивами як цілеспрямованого динамічного процесу скоординованого управління активними і пасивними операціями банку з позицій ризику та дохідності.
3. Встановлено, що поряд зі структурою балансу, показниками прибутковості, достатністю капіталу предметом УАП є ризики процентної ставки, валютний, ліквідності, які потребують спільного розгляду активів і пасивів у процесі їхньої взаємодії. При комплексному управлінні активами і пасивами в нерозривному зв'язку необхідно розглядати не лише напрямки діяльності банку, зокрема, формування ресурсної бази, розміщення коштів, стабілізацію надходжень, оптимізацію витрат, моніторинг ризиків, а також і етапи управлінського процесу за кожним з окреслених напрямків: планування, облік, контроль, аналіз, регулювання.
4. Визначено, що комплексне управління активами і пасивами передбачає розуміння стратегії банку та орієнтацію на стратегічні цілі в повсякденній діяльності. При націленості менеджменту на максимальний прибуток встановлюються обмеження на ризик, при прагненні мінімізувати ризики необхідно утримувати показники прибутковості на заданому рівні. Конкретні прийоми

УАП, що використовуються банками, дозволяють мати більші прибутки при підвищеному ризику за одними операціями та обмежувати ризики і отримувати помірковані надходження за іншими.

5. Встановлено відносність відповідності видів планування (стратегічного, тактичного, оперативного) до часових горизонтів, які охоплює конкретний вид планування, що обумовлено ступенем загальноекономічної нестабільності. Зі зростанням передбачуваності основних макроекономічних показників горизонти планування зміщуються на довші терміни.
6. Запропоновані можливі стратегії УАП базуються на інтегрованих показниках рівня ризику (розриви ліквідності, геп, дюрація, валютна позиція), які є індикаторами прийнятого ступеня ризику. Для реалізації комплексного управління активами і пасивами визначено мінімальний перелік цілей, яких необхідно досягти менеджменту банку при управлінні ризиками ліквідності, процентним, валютним, а також достатністю капіталу.
7. Проведений аналіз та узагальнення різних підходів до оцінки діяльності банку дозволили запропонувати систему показників, на основі якої можуть прийматися управлінські рішення. Всебічна оцінка діяльності банку включає аналіз активів і пасивів, їх узгодженості, наявних ризиків, достатності капіталу та ефективності діяльності. При комплексному управлінні активами і пасивами окремі операції оцінюються в термінах “ризик-дохідності” максимально повно, тому що витрати та доходи можуть відноситися як до пасивної, так і до активної частини балансу. Вироблення регулюючих впливів, оснований на результатах внутрішнього аналізу роботи банку, повинно узгоджуватись з обмеженнями, які накладають конкуренція та ринкова кон`юнктура.
8. Розроблена фінансова модель планування діяльності банку, що ґрунтується на бухгалтерському рівнянні, містить прогностні показники балансу банку та звіту про прибутки і збитки. Виходячи з динаміки змін агрегатів балансу та прогностних процентних ставок, прораховуються майбутні сценарії фінансового стану банку.
9. Запропоновані підходи до планування процентних операцій і відповідних доходів та витрат ґрунтуються на концепції грошових потоків. Підхід з використанням умов договорів доцільно запровадити для планування обсягів кредитування і залучення строкових депозитів юридичних осіб. Планування на основі заборгованості на звітну дату здійснюється за операціями з кредитування та залучення строкових депозитів фізичних осіб.
10. Запропонований інструмент для комплексного управління активами і пасивами – модифікований звіт про структуру активів і пасивів за строками – базується на оцінці стабільності джерел коштів і ліквідності вкладень, дозволяє узгоджувати активні і пасивні операції як з точки зору вимог до ліквідності, так і обмежень процентного і валютного ризиків.
11. Обґрунтовано необхідність розробки комплексної моделі банку, що складається з моделей окремих фінансових інструментів і спеціальної моделі

управління активами і пасивами, яка вирішуватиме проблему узгодження та зведення балансу на основі прогнозування стану окремих фінансових операцій. Імітаційне моделювання дозволяє на основі даних про поточний стан банку, сценаріїв розвитку ринку та стратегій управління банком у майбутньому періоді побудувати прогноз за окремими напрямками діяльності з подальшою оцінкою фінансового стану за допомогою загальної “інтегральної” моделі, що оперує обмеженим числом найбільш істотних показників роботи банку.

12. Розроблені практичні рекомендації щодо удосконалення організаційної структури банку та інформаційно-аналітичного забезпечення процесу комплексного управління активами і пасивами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

У фахових виданнях:

1. Корнієнко Т.В. Ліквідність комерційного банку: фактори, що впливають, методи управління // Вісник Української академії банківської справи. – 1999. – № 2. – С. 51-54 (0,2 д.а.).
2. Корнієнко Т.В. Методика визначення класу позичальника для розрахунку розміру резерву відшкодування втрат за кредитними операціями // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 3. – С. 35-37 (0,15 д.а.).
3. Корнієнко Т.В. Оцінка збалансованості процентних операцій при аналізі прибутковості комерційного банку // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 11. – С. 24-28, (0,2 д.а.).
4. Корнієнко Т.В. Стратегічне управління активами та пасивами комерційного банку в умовах перехідної економіки // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 10. – С. 14-17 (0,2 д.а.).
5. Корнієнко Т.В. Проблеми аналітичної підтримки процесу управління комерційним банком // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. Т. 6. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2002. – С. 206-211 (0,35 д.а.).
6. Корнієнко Т.В. Управління ризиками як складова УАП // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 6. – С. 28-31 (0,2 д.а.).
7. Корнієнко Т.В. Імітаційні моделі в управлінні комерційним банком // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. Т. 8. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2003. – С. 319-325 (0,35 д.а.).
8. Корнієнко Т.В. Стратегічне планування діяльності банку // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 110-114 (0,2 д.а.).
9. Корнієнко Т.В. Щодо одного підходу до прогнозування процентних зобов'язань комерційного банку // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 2. – С. 68-71 (0,2 д.а.).
10. Корнієнко Т.В. Використання методу грошових потоків при плануванні банківських операцій // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7(37). – С. 33-36 (0,2 д.а.).

В інших виданнях:

1. Корнієнко Т.В. Фінансова модель планування діяльності банку // Финансовые риски. – 2004. – № 3-4. – С. 66-70 (0,2 д.а.).
2. Корнієнко Т.В. Особливості розвитку комерційних банків в умовах перехідної економіки // Розвиток фінансово-кредитної системи України в умовах ринкових трансформацій: Зб. наукових матеріалів Першої всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, викладачів та практичних працівників, 26-27 лютого 2003 р. – Вінниця: “Універсум-Ландо Лтд”. – 2004. – С. 117-118 (0,15 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Корнієнко Т.В. Комплексне управління активами і пасивами комерційного банку в умовах ринкової трансформації економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2004.

У дисертації розроблені теоретико-методичні засади вдосконалення діяльності комерційного банку на основі комплексного підходу до управління активами і пасивами в умовах ринкової трансформації економіки.

На основі розгляду структури балансу, показників прибутковості і ризику, які є результатом взаємодії та взаємообумовленості активів і пасивів банку, розкритий зміст основних етапів управлінського процесу: аналізу, планування, регулювання.

У роботі пропонується впровадження окремих інструментів, що дозволяють реалізувати комплексне управління активами і пасивами. Найбільш суттєвими з них є: фінансова модель для планування діяльності банку; модифікований звіт про структуру активів і пасивів за строками для вимірювання та управління ліквідністю, процентним, валютним ризиками; прийоми планування процентних доходів і процентних витрат на основі методу грошових потоків.

Ключові слова: активи, пасиви, ризик, грошові потоки, фінансова стабільність, конкурентоспроможність, достатність капіталу, управління, стратегія.

АННОТАЦИЯ

Корниенко Т.В. Комплексное управление активами и пассивами коммерческого банка в условиях рыночной трансформации экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела, Сумы, 2004.

В диссертационном исследовании приводятся научные положения, разработанные в рамках комплексного управления активами и пассивами коммерческого банка в условиях рыночной трансформации экономики.

Поиск эффективных средств и инструментов управления коммерческим банком обусловлен необходимостью решения проблем, актуальных на современном этапе развития банковской системы, среди которых: обострение конку-

рентной борьбы, снижение прибыльности операций, наращивание капитальной базы, развитость инсайдерских отношений, адаптация систем управления банком к существованию в конкурентной среде.

Решение этих задач возможно лишь при условии системного подхода к процессу управления коммерческим банком, когда в неразрывной связи рассматриваются не только отдельные направления деятельности банка, как то: формирование ресурсной базы, размещение средств, стабилизация доходов, оптимизация затрат, отслеживание рисков, но также и этапы управленческого процесса относительно каждого из очерченных направлений.

Автором осуществлено детальное исследование содержания комплексного управления активами и пассивами, раскрыты этапы анализа, планирования, регулирования в контексте интегрального подхода, предложены методы и инструменты реализации комплексного управления, а также освещены практические аспекты его внедрения.

В работе предложено новое определение комплексного управления активами и пассивами как целенаправленного динамического процесса скоординированного управления активными и пассивными операциями банка с позиций риска и доходности.

Наряду со структурой баланса показателями прибыльности, достаточности капитала предмет комплексного управления активами и пассивами составляют риски ликвидности, процентной ставки, валютный, которые требуют совместного рассмотрения активов и пассивов в процессе их взаимодействия.

Проведенный анализ и обобщение различных подходов к оценке деятельности банка позволили предложить систему показателей, которая создает основу для принятия управленческих решений. Комплексное управление активами и пассивами подразумевает понимание стратегии банка и ориентацию на стратегические цели в ежедневной деятельности.

Автором предложена финансовая модель, которая на основе изменений агрегатов баланса и прогнозных процентных ставок позволяет просчитывать будущие сценарии финансового состояния банка.

Предложен инструмент для комплексного управления активами и пассивами – модифицированный отчет о структуре активов и пассивов по сроках, – который позволяет согласовывать активно-пассивные операции как с точки зрения требований к ликвидности, так и ограничений процентного и валютного рисков. Рассмотренные автором возможные стратегии комплексного управления активами и пассивами основываются на интегральных показателях уровня риска, таких как разрывы ликвидности, геп, валютная позиция, которые являются индикаторами принятой степени риска.

Для целей внедрения результатов диссертационного исследования автором освещены информационно-аналитический и организационный аспекты комплексного управления активами и пассивами коммерческого банка.

Ключевые слова: активы, пассивы, риск, денежные потоки, финансовая стабильность, конкурентоспособность, достаточность капитала, управление, стратегия.

SUMMARY

Kornienko T.V. Integrated assets and liabilities management of commercial bank in transitive economy. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic sciences degree in speciality 08.04.01 – finances, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2004.

The dissertation is devoted to the theoretical and methodical foundations of commercial bank activity development on the ground of integrated assets and liabilities management in transitive economy.

Consideration of a balancesheet structure, profitability and risk indicators, which are results of assets and liabilities interaction and relation, allowed to clear the content of the main management process stages: analysis, planning and regulation.

Integrated assets and liabilities management realises with using instruments which are suggested in dissertation. The most important of them are: financial model for banks activity planning; modified report about assets and liabilities temporary structure for measuring and controlling liquidity risk, risk of interest rates, foreign exchange risk; ways of interest incomes and expenses planning using cash flow method.

Key words: asset, liability, risk, cash flow, financial stability, competitiveness, capital adequacy, management, strategy.

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
В.В. Коваленко

Підписано до друку 19.11.2004.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

